

НОВІТНІ ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧІ ДОСЛІДЖЕННЯ МАЄТКОВОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ

Марія Казьмирчук

NEW STUDIES ON LOCAL HISTORY OF THE MANORIAL ESTATES CULTURE IN UKRAINE

Mariia Kazmyrchuk

Based on an analysis of contemporary literature, this article reviews areas of new Ukrainian studies on local history of the manorial estates culture in Ukraine. This study began at the end of XIX century and took place during the Soviet period continuing today. Today a lot of publications belong to professional historians and local historians but previous years this topic was explored mostly by art critics and architects. Now there are several trends in this field: 1) the biographical and personal historiographic; 2) the socio-economic; 3) related to local lore and cultural heritage studies; 4) the complex.

Representatives of the biographical and personal historiographic trend conduct genealogical studies of Ukrainian culture figures who lived in manorial estates creating a unique cultural world at the end of XVII – the beginning of XX centuries. Usage of numerous archival documents and focus on one or a few famous persons of Ukrainian estate culture are the features of this trend. The second socio-economic approach to the Ukrainian estate culture studies covers analysis of nobleman's and landlords' estates, in particular, focusing on their economic indicators and social impact.

The third trend related to local lore and cultural heritage studies is represented by real enthusiasts are museum historians, journalists and specialists in monument studies who explores and popularizes the domestic cultural heritage, supports transformation of manorial estates to museums and pays attention to recovering of abandoned sites. These scholars apply results of their practical activity in actualization, protection and public usage of manorial estates cultural heritage.

The last complex trend considers a manorial estate as a holistic system. Its representatives focus on complex studies of components and a whole cultural universe of Ukrainian manorial estates.

Keywords: historiography, local history studies, manorial estate, estate culture of Ukraine.

Дослідження маєткової культури України розпочалося ще наприкінці XIX ст., коли були створені перші розвідки, оприлюднені перші архівні матеріали, спогади. Їхня фрагментарність та описовість не завадила виділити вже на початку XX ст. маєток як культурний феномен в Російській імперії, провести дослідження маєткової культури її окремих регіонів та окремих маєткових комплексів. Проблема маєткового культурного простору захопила представників різних наук – архітекторів, мистецтвознавців, істориків, краєзнавців, економістів. На той час дослідники ще часто були свідками маєткового життя або, навіть, вихованцями маєткового культурного середовища. Хоча вже тоді значна кількість провінційних українських маєтків потроху починає занепадати, а інформація про їхню колишню велич губитися. У наступний період, який можна умовно назвати радянським, науковому загалу вдалося з перемінним успіхом продовжувати та поглиблювати дослідження з маєткової культури України дореволюційної доби. Саме тоді з'являються перші історіографічні праці щодо вивчення маєткової культури окремими авторами. Фактологічний матеріал радянського періоду щодо маєткової культури України дав змогу урізноманітнити напрямки досліджень, які проводилися не зважаючи на ідеологічні перепони та трагічні події пов'язані з Другою світовою війною.

Сьогодні не існує загалом цілісного історіографічного дослідження щодо маєткової культури України кінця XVIII – початку XX ст., і зокрема аналізу сучасних праць істориків та краєзнавців з цієї проблеми. Майже у кожній статті, авторефераті або дисертації є невеликий перелік імен дослідників маєткової культури України. Проте такі історіографічні дані дуже неповні та вибіркові, зазвичай підбираються відповідно до обраної теми дослідження. Вони також не є повними, бо деякі з них не охоплюють аналізу найновіших праць, які вийшли вже після їхньої публікації. Серед істориків, які роблять оглядовий історіографічний аналіз праць попередників, що торка-

ються проблеми маєткової культури України слід відзначити праці: О. В. Жукової, О. А. Лобко, Л. Д. Федорової, Т. Д. Чубіної (Жукова 2016, Лобко 2008б, Федорова 2015, с. 69, 70, Чубіна 2010) та багатьох інших, які будуть розглянуті нижче. Серед спеціальних історіографічних статей слід відзначити працю А. Мідько, яка запропонувала огляд публікацій, зокрема і сучасних, щодо діяльності В. Тарновського щодо збирання українських старожитностей (Мідько 2014). Також у праці В. Халайцана міститься історіографічний аналіз цілого масиву праць мистецтвознавчого напрямку щодо дослідження маєткових парків (Халайцан 2017, с. 101). В. Вихованець дає досить значну характеристику дослідженням Антонінського маєтку, але замало пише про сучасні праці (Вихованець 2012). Л. Томілович оцінює внесок сучасників у дослідження маєтків Чернігівщини (Томілович 2016, с. 105).

Представлені у даній статті історико-краєзнавчі дослідження можна згрупувати у кілька напрямків, представники яких висвітлюють окремі аспекти маєткової культури України, що обумовлюється поставленими метою та завданнями, вирішенням певних наукових проблем.

Найбільш популярним нині є біографічний та біоісторіографічний напрямок, де виділяються творці маєткової культури, їхні родини, аналізується їхній соціо-культурний внесок у розвиток українських земель, досліджується історіографія щодо окремої видатної постаті. Цей напрямок представлено працями Н. О. Барабаш, Н. В. Дробязко, І. І. Кривошеї, В. В. Павлюка, Г. В. Папакіна, О. І. Путро, В. Г. Сарбея, Т. В. Ткаченко, Н. М. Товстоляк, Л. Д. Федорової, С. М. Шпаковського, Т. Д. Чубіної та ін. Нажаль, проаналізувати праці усіх сучасних дослідників, що займаються біографічним та генеалогічним вивченням відомих українських родин другої половини XVIII – початку ХХ ст., які зробили чималий внесок у розвиток культури, не можливо в обсязі однієї статті. Це може стати подальшим перспективним напрямком дослідження для істориків-історіографів. Тому зосередимося на тих працях, де досліджено постаті або родинну генеалогію, що тісно пов'язані з маєтком або розвитком маєткового культурного середовища.

Дослідженню історії Лівобережжя та її культури другої половини XVIII ст. присвячено чимало праць історика О. І. Путро (Путро 2008). Він також є автором статей щодо безпосередніх творців та представників маєткової культури України, зокрема історико-біографічні дослідження та рецензії щодо родини Ханенків та Кирила Розумовського, їхніх маєтків (Путро 1992; Путро 2002).

Історик та біоісторіограф В. Г. Сарбей з 60-х рр. ХХст. наголошував у статтях на титанічній праці взірця та творця маєткового мистецтва, збирача-колекціонера, музейника В. В. Тарновського у справі збирання всього, що стосувалося Т. Г. Шевченка. Кандидатська дисертація майбутнього біоісторіографа була присвячена історичним поглядам О. М. Лазаревського (1958 р.), про якого він надрукував чимало статей за доби незалежної України. Розглядаючи заходи щодо проведення конференції присвяченої історичному О. М. Лазаревському, В. Г. Сарбей відзначив вшанування пам'яті та відвідання пам'ятних місць пов'язаних із ним на Сумщині, про місцезнаходження та стан садиби Лазаревських (Сарбей 1995, с. 155, 156).

Рід Білозерських, родові гнізда української інтелігенції та культурний світ України ХІХ – початку ХХ століть досліджує історик Н. О. Барабаш (Барабаш 2007). У її працях висвітлюється джерелознавчий аспект маєткової культури, зокрема біографічні дані найповажніших родин Лівобережжя та інформація про деякі садиби на основі особових джерел. Дослідниця звертає увагу на важливість використання блоку мемуаристики, зокрема і «особових родових спогадів» – «автобіографічних записок» історика М. А. Маркевича, який мав родинні зв'язки та часто відвідував маєтки Скоропадських (Дунаєць) та Кочубеїв (Ярославець), згадував родинні маєтки, зокрема Полошки (Барабаш 2017). Підкреслюється важливість цього джерела для «реконструкції історико-культурних біографій садибних комплексів» (Барабаш 2013, с. 327). Н. О. Барабаш наголошує, що культурна атмосфера родинних маєтків Чернігівської та Полтавської губернії вплинула на становлення особистості історика М. А. Маркевича, який успадкує сформований дідом та батьком маєтковий стиль життя (Барабаш 2017, с. 238). Розглядаючи садиби як «родові гнізда» дослідниця не наводить чіткого визначення термінів «садиба» та «маєток», хоча вживає їх одночасно ставлячи між ними ризик (Барабаш 2013, с. 323). У статті Н. О. Барабаш та Д. О. Андросової-Байди автобіографічні записки М. А. Маркевича стали джерелом щодо реконструкції біографії представниці заможного козацько-старшинського роду Марфи Дем'янівни Кочубей, бабусі М. А. Маркевича (Андросова-Байда, Барабаш 2014). Нажаль у статті відсутня історіографія.

Історик Н. В. Дробязко дослідила життя господаря батуринського маєтку П. А. Кочубея із дворянського та князівського роду Кочубеїв, які були господарями багатих маєтків в Україні (Дробязко 2013, с. 328). У статті, нажаль, також не має історіографічного огляду.

Історик-архівіст Г. В. Папакін провів архівні та джерелознавчі дослідження фамільних архівів всесвітньо відомого шляхетсько-гетьманського роду Скоропадських, виклав історію виникнення

та формування рукописних зібрань української лівобережної родової еліти XVII–XX ст., надаючи практичні рекомендації з опрацювання фамільних архівів. Ним також зібрана та проаналізована історіографія досліджень архіву Скоропадських. Наводяться широко приклади документів, що підтверджували права на володіння маєтностями лівобережних родів (Папакін 2004, с. 20, 21), конкретні приклади документального оформлення земельної власності. Основна увага приділяється архівній спадщині Павла Скоропадського та історичним подіям кінця XIX – початку XX ст.

Історик Товстоляк Н. М. досліджує роди Тарновських та Харитоненків, а також усебічно досліджує їхні маєтки, особливо Качанівку. У статтях вона аналізує історико-краєзнавчу діяльність «легендарного» В. Тарновського та його вплив на розвиток української науки та суспільства (Товстоляк 2013, с. 197). Звертає увагу на інтер'єри, цікаві речі з палацових колекції Качанівського палацу за часів володіння ним російського вельможі П. О. Рум'янцева-Задунайського (Товстоляк 2012а). Культурно-мистецьку складову Качанівки відзначено у статті про Д. І. Яворницького та його епістолярії щодо маєткового життя, творчих пошуків та спільних науково-історичних планів з В. В. Тарновським щодо вивчення української минувшини (Товстоляк 2010). У інших статтях висвітлюється культурно-побутовий бік життя Качанівки та мистецькі вподобання Харитоненків (Товстоляк 2012б), церковне життя та народну освіту у Качанівському маєтку (Товстоляк 2012в). Однією з найновіших праць Н. М. Товстоляк є висвітлення життя та діяльності нащадка Тарновських – М. В. Тарновського як першого дослідника історії своєї родини та дослідника біографістики (Товстоляк 2020, с. 161).

Історик та музеєзнавець Л. Д. Федорова у рамках становлення музейної справи в Києві дає оцінку приватним колекціям Тарновських та їхній архівній, музейній та бібліотечній діяльності. Вона всебічно аналізує діяльність музею-архіву В. Тарновського, відзначає його широку доступність в столиці та відзначає його як «єдиний у Києві загальнодоступний приватний музей» (Федорова 2015, с. 88), висвітлює науково-методологічні підходи до збирання та експонування, систематизації, шляхи комплектування та збереження предметів старовини.

Краєзнавець та завідувач Відділу охорони пам'яток історії та культури у Хмельницькій області С. М. Шпаковський дослідив внесок шляхетського польського роду Собанських у розвиток Поділля наприкінці XVIII – у середині XIX ст., описуючи побудований ними панський палац в Хреbtтiвському маєтку (Шпаковський 2015, с. 236). Крім викладення родоводу Собанських, він розкриває причини придбання маєтку, його межі, кількість та склад населення, називає інші маєтки та палацово-паркові ансамблі Собанських, аналізує взаємовідносини різних панів Собанських з місцевим населенням (Шпаковський 2015, с. 239).

Історик В. В. Павлюк досліджує господарчу діяльність родин Потоцьких і Сангушків, впливи їхніх маєтків на розвиток Волині (Павлюк 1999б, 2000). Передумови утворення волинських маєтків розкрито не повною мірою, але викладено ґрунтовний аналіз щодо творців маєткового світу – архітекторів та паркобудівничих, а також архітектурно-мистецьких особливостей певних періодів у розвитку маєтків, визначено вектори європейських впливів на архітектурну палаців, описано внутрішній вигляд маєтків Сангушків (Павлюк 1999а).

Історію Уманщини, роду Потоцьких гербу Пилява та їхніх Правобережних володінь вивчає історик І. І. Кривошея. Висвітлюється діяльність Потоцьких у старенні парку «Софіївка» та їхній внесок у розвиток міста Умані, яке до 30-х рр. XIX ст. перебувало у їхній приватній власності (Кривошея 2009). Чимало уваги І. І. Кривошея приділяє постаті Олександра Потоцького, який оселився в уманському родовому маєтку (Кривошея 1999). Даючи характеристику безмежної магнатської влади Потоцьких у їхніх маєтках, І. І. Кривошея називає їхні українські володіння «своєрідною магнатською державою» зі столицею у Тульчині (Кривошея 2008, с. 65). Проте оренда та посесії, на думку дослідника, стали однією з причин занепаду та розпорощення маєтків Потоцьких, для чого використовується термін «демагнатеризація», визначення якого не є чітким, хоча подаються початок та причини цього явища (Кривошея 2008, с. 70).

Історик Т. Д. Чубіна також досліджує рід Потоцьких Тульчинської гілки в Україні, їхні маєтки, розвиток театрального мистецтва, благодійницьку діяльність. У окремій статті розглядається Тульчинський маєток, його інтер'єри та складові частини, культурне життя (Чубіна 2010, с. 150, 151). Окрема стаття на основі польських джерел присвячена приватному магнатському театру Тульчинського маєтку (Чубіна 2008, с. 126). Т. Д. Чубіна дослідила легендарних власників Тальнівського маєтку (Уманський повіт): Селезія Потоцького, з яким пов'язано чимало дотепних історій та анекдотів, та його єдиного сина і спадкоємця Станіслава Потоцького (Чубіна 2006, с. 25, 26).

Історик Т. В. Ткаченко у руслі наукового інтересу до громадської та благодійної діяльності Г. П. Галагана, опублікувала статтю присвячену історії родового маєтку представників давнього українського роду Галаганів у Сокиринцях на Чернігівщині як прикладу палацово-паркового

мистецтва Лівобережної України. У статті висвітлюються особливості архітектурно-ландшафтного планування, інтер'єрних рішень, а також називаються видатні ландшафтні архітектори парку від створювача до доглядачів-садівників (Ткаченко 2018, с. 18).

Другий соціально-економічний напрямок, що став актуальним серед сучасних дослідників, характеризується аналізом поміщицьких та дворянських господарств різних українських регіонів Російської імперії щодо їхніх економічних показників та соціальних впливів. Його представляють праці П. В. Пирога, О. А. Любича, О. Михайлова, О. С. Петренка, Н. Р. Темірової, Л. Ф. Циганенко, О. А. Лобко.

На широкому колі архівних джерел П. В. Пиріг та О. А. Любич проаналізували маєтки Кирила Розумовського, його благодійну та соціально-економічну діяльність, висвітлили джерела прибутків Батурицького маєтку гетьмана та його підлеглих в першій половині XIX ст. (Пиріг, Любич 2008, с. 60). У іншій статті П. Пиріг та О. Михайлов опублікували ряд епістолярних джерел про дружні відносини діяча маєткової культури В. В. Тарновського-молодшого та письменника П. Куліша, який звертався до нього за порадами, зокрема й творчого характеру. Це дає змогу розширити біографічні відомості щодо обох діячів (Пиріг, Михайлов 2002). Це дає підстави віднести цю статтю до першого напрямку біографічних досліджень маєткової культури України, але інформація, яка міститься у листуванні містить також соціально-економічні чинники.

Історію формування панських маєтків Східного Поділля досліджує О. С. Петренко, висвітлюючи, насамперед, їхнє економічне значення у наприкінці XVIII – у першій третині XIX ст. Широке коло архівних матеріалів дозволило йому здійснити аналіз діяльності промислових підприємств у панських маєтках Східного Поділля (Петренко 2004, с. 155).

Соціально-економічну еволюцію поміщицького господарства українських губерній Російської імперії на рубежі XIX на початку XX ст. досліджує історик Н. Р. Темірова (Темірова 2003). У її численних працях зосереджується увага на підприємницькій діяльності поміщиків, реалізації ними промислової продукції, прибутковості господарств та перетворенні їх на аграрно-промислові комплекси (Темірова 2014), Н. Р. Темірова ґрунтовно висвітлює саме економічний та підприємницький бік господарств поміщиків українських губерній. Хоча у її найновіших тезах помітне звернення до повсякдення поміщиків (Темірова 2016), присутні міркування про національні аспекти української аристократії (Темірова 2019).

Історію бессарабського дворянства, його інкорпорацію до лав дворянства Російської імперії та внесок у соціально-економічний розвиток Півдня України наприкінці XVIII–XX ст. досліджує історик Л. Ф. Циганенко. Саме дворянству Півдня України присвячена її монографія, де на основі значного масиву архівних та опублікованих джерел, у окремому розділі розглянуто питання формування земельної власності та організації дворянських господарств (Циганенко 2009, с. 179). Чимало цікавих даних зібрано та опрацьовано дослідницею щодо родинних володінь та маєтків Південної України. Велику увагу вона приділила висвітленню проблеми дворянського землеволодіння у Бессарабії першої половини XIX ст., його регіональним особливостям, виділяючи сприятливі та несприятливі фактори економічного розвитку краю (Циганенко 2012, с. 272).

Соціально-економічні процеси, еволюцію землеволодіння та методи господарювання у маєтках одного з найвпливовіших аристократичних родів Потоцьких досліджує історик О. А. Лобко. Низка її статей присвячена історії та господарській діяльності Потоцьких – власників маєтків на Правобережжі, зокрема Теплицько-Бубновецько-Ситковецького маєтку (Лобко 2006). У статтях розглянуто різні форми посесії (оренди та застави), їхні особливості для українських земель (Лобко 2007б, 2008а), процеси трансформації шляхетського землеволодіння на Правобережжі та активний розвиток капіталізації Теплицько-Бубновецько-Ситковецького маєтку Потоцьких (Лобко 2007а), долю родинних архівів правобережних власників маєтків після занепаду Російської імперії (Лобко 2001, 2004). Дослідниця широко використовує термін маєток як відповідник землеволодіння (Лобко 2007б), ординації або латифундії (Лобко 2006 с. 18), але інколи і щодо меншої територіально власності (Лобко 2001, с. 70). О. А. Лобко визначає та характеризує усі численні латифундії Потоцьких (Лобко 2008б, с. 35). Серед її найновіших праць – музеєзнавча та пам'яткознавча розвідка щодо Немирівського палацу, зокрема висвітлення долі немирівської колекції М. Г. Щербакової (Лобко 2020).

Третій краєзнавчий та пам'яткознавчий напрямок щодо вивчення маєткової культури України представлений новітніми працями істориків-краєзнавців. Завдяки місцевим ентузіастам-дослідникам та краєзнавцям проводяться пошукові розвідки щодо окремих старовинних маєтків та садибно-паркових ансамблів, що згодом перетворюються в повноцінні краєзнавчі статті. У власних статтях краєзнавці та пам'яткознавці викладають результати власної практичної діяльності та закликають суспільство до збереження, музеєфікації історико значимих маєтків.

Музейно-краєзнавчою та пам'яткоохоронною діяльністю відомі О. М. та Б. О. Пажимські, які багато років працюють у Державному історико-культурному заповіднику «Самчики». О. М. та Б. О. Пажимські мають чимало праць щодо історії та культурного світу палацово-паркових ансамблів Хмельниччини (Пажимський 1997, 1999, 2006). Ряд статей та тез присвячено маєтку Потоцьких в Антонінах, Хмельницької області (Пажимський 2008), парковому мистецтву маєтків «Самчики» та «Антоніни» (Пажимський 1993, 1995).

Історики та краєзнавці В. П. Халайцан та Н. І. Стрельбицька досліджують розвиток туризму Хмельниччини, культурні та історичні пам'ятки по туристичних маршрутах Поділля і Південно-Східна Волинь (Халайцан, Стрельбицька 2015). Крім того, В. П. Халайцан значну увагу звертає на ландшафтний дизайн та проектування території палацово-паркових комплексів Поділля XVIII – початку ХХ століття, зокрема відзначає вагомий внесок визначних архітекторів маєткових парків (Халайцан 2017), висвітлює найцікавіші садово-паркові комплекси як об'єкти культурної спадщини. Частково використовує поняття садиба та маєток, не роблячи між ними суттєвої різниці (Халайцан 2015, с. 212, 217).

Палацово-парковим ансамблям присвячені праці краєзнавця М. Ф. Деніса, який у 2012 р. презентував власну дві книги «Немирівський парк і палац: переплетіння доль», де йдеться про немирівський маєток за часів Потоцьких та Строганових, а також про княгиню М. Г. Щербатову, його останню власницю (Деніс 2012а, 2012б).

Краєзнавець та журналіст В. Й. Вихованець має ряд праць присвячених маєтковій культурі давньої Волині, а також діяльності роду Сангушків. Одна з його праць присвячена Антонінському маєтку на Заславщині. Автор робить чимало компліментів цьому «чудо-маєтку» (Вихованець 2012, с. 17), використовує чимало поетичних зворотів. Разом з тим, у статті широко використовуються мемуари князя Сангушка та ілюстративні джерела (малюнки Н. Орди та Й. Ріхтера). Дослідник також висвітлює економічну історію Корця та його власника Ю. Чарторийського як людини «невичерпного підприємницького ентузіазму» (Вихованець, 2018, с. 75, 76).

Історією та станом збереження Харківських маєтків займається краєзнавець та журналіст А. Ф. Парамонов. У нього є дві монографії, присвячені окремо старовинним садибам Ізюмського повіту та садово-парковим ансамблям Харківської губернії. Дослідник використовує архівні джерела при вивченні архітектури та загального вигляду садиб, генеалогії родів, засновників та господарів маєтків (Парамонов 2004). Монографія з садово-паркового мистецтва Харківщини, написана у співавторстві з А. Антоновим, містить багато ілюстративного матеріалу (Антонов та Парамонов, 2008). Крім монографій на персональній сторінці Academia.edu є чимало доступних статей А. Ф. Парамонова, присвячених знаменитим родинам Харківщини, зокрема Самборських-Малиновських-Розенів, Шидловських, Квіток, Ілляшівських та їхнім маєткам або щодо збереження пам'яток маєткового будівництва у Ізюмському повіті.

Історик-краєзнавець О. Кондратюк автор краєзнавчої серії «Романів та родина Ілінських» та наукової монографії «Романів та вся Романівщина», висвітлює історію польської меншини на Волині та генеалогію польських родів (Кондратюк 2001, 2010). Він аналізує діяльність графа Юзефа Августа Ілінського та характеризує його Романівський маєток на Волині, завдяки якому селище стало культурним центром європейського масштабу (Кондратюк 2001, с. 102).

Також слід відзначити невеликі краєзнавчі розвідки істориків та краєзнавців щодо маєткової культури України у рамках різних наукових досліджень. Так, український історик, краєзнавець та музеєзнавець С. М. Єсюнін досліджує історію, архітектуру та культуру міста Хмельницького та Поділля. У рамках цих досліджень ним було висвітлено питання маєтків Дерезнянського району Хмельницької області (Єсюнін 2007). Історію подільських маєтків кінця ХІХ ст. висвітлює у розвідці історик І. М. Романюк (Романюк 1998).

Окремо слід відзначити праці сучасних дослідників-істориків щодо пам'яткоохоронної справи маєтків України, де викладається історія маєтків та їхній сучасний стан. Так, історик Л. В. Томілович, займається проблемами збереження та дослідження об'єктів культурної спадщини, зокрема садиб Вінницької, Київської, Житомирської та Чернігівської областей. Вона створила перші системні та узагальнюючі каталоги історичних садиб Вінницької (Брацлавщини) та Житомирської областей (Томілович 2011, 2012). Л. Томілович звернула увагу також на Київську та Чернігівську області (Томілович 2013, 2016). Найкращою можливістю щодо збереження українських маєтків Л. Томілович бачить використання їх як об'єктів, що мають музейну та культурно-освітню функцію (Томілович 2013, с. 158).

Історик та пам'яткознавець О. В. Жукова стверджує у власних дослідженнях про нездатність в сучасних умовах забезпечити збереження історико-культурних об'єктів системою охорони історико-культурних пам'яток України. Нинішні механізми збереження пам'яток, на думку дослідниці, не відповідають сучасним вимогам, адже головним є економічний аспект при реставрації,

збереженні та використанні спадщини. Найкращим виходом із ситуації вона бачить застосування світового досвіду використання пам'яток як об'єктів екскурсійного показу як запоруки їх виживання. На прикладі маловідомих садиб Чернігівщини (садиб нащадків козацько-старшинських родів в Тиниці, Дігтярях, Козельці, Седневі) розкриваються показники, якими має володіти об'єкт історико-культурної спадщини задля перетворення його на туристичну дестинацію. (Жукова 2016, с. 92).

До четвертого напрямку системного відносно праці, які розглядають маєток як цілісну систему. Дослідники, які комплексно сконцентрувалися на складових частинах маєтків та маєтковому культурному світі, М. М. Будзар та О. Ю. Бір'юва. Проте їхні праці мають географічні межі та стосуються Лівобережної України.

Історик М. М. Будзар зосередилася на дослідженні типології та еволюції культурних форм дворянської сільської садиби на Лівобережжі у XIX ст. Вона використовує терміни «сільська садиба» та «культурні гнізда». На її думку, садиба є улаштованим центром маєтку, тобто земельних володінь представників привілейованого прошарку (Будзар 2015, с. 98), не уточнюючи деталей. У іншій статті садиба ототожнюється з маєтком, а мова іде про «інтелектуалів», тобто нащадків козацької старшини середнього та нижнього рангів (Будзар 2016б, с. 5). Цікавим підходом відрізняється джерелознавча стаття щодо змістового аналізу листування подружжя Г. П. та К. В. Галаганів, яке авторка об'єднує у цикл епістоляріїв, складаючи «особливий» щоденник (Будзар 2016а, с. 315). Дослідниця торкається проблем музеєфікації садиби Галаганів у Сокиринцях, яка набула статусу історико-культурної пам'ятки (Будзар 2012).

Історик О. Ю. Бір'юва у низці статей комплексно розглянула родові маєтки та садибні комплекси Слобожанщини. Вона розглядає складові частини маєтку: церкву (Бір'юва 2012 а, с. 38), панський будинок, господарські споруди, парк із квітниками (Бір'юва 2016, с. 79). Розглядаючи процес утворення слобідського дворянства, вона розкриває національний та генеалогічний складник як передумову до набуття дворянства відомими родинами Слобожанщини (Бір'юва 2014а). О. Ю. Бір'юва проаналізувала маєтки окремих родин Слобожанщини, зокрема Шидловських (Бір'юва 2012б) та Харитоненків (Бір'юва 2014), а також дослідила інтер'єри, архітектуру, історію заснування перших маєтків та садибних комплексів у Слобідській Україні (Бір'юва 2006, 2008, 2014).

Отже, сучасні вітчизняні історико-краєзнавчі дослідження маєткової культури України вражають різноманітними підходами, концепціями та напрямками, зібраними матеріалами, зокрема і зображальними. Якщо у попередні роки найбільше праць про маєтки друкувалася мистецтвознавцями та архітекторами, то сьогодні слід відзначити, що чимало досліджень належать фаховим історикам та краєзнавцям. Маєтки вивчаються з історичних та культурних позицій, що дозволяє активізувати інтерес до історії маєткових комплексів, проаналізувати це явище глибше, створити нові підходи до осмислення національних культурних досягнень періоду кінця XVIII – початку XX ст. На сьогодні можна виділити кілька напрямків історико-краєзнавчих досліджень маєткової культури України: біографічний та біоісторіографічний, соціально-економічний, краєзнавчо-пам'ятокознавчий, системний.

Найбільшим є біографічний та біоісторіографічний напрямок, в межах якого проводяться генеалогічні та родовідні дослідження щодо видатних представників української культури кінця XVIII – початку XX ст., які проживали у маєтках, створюючи неповторний культурний світ. У цьому напрямку характерним є використання широкого кола архівних документів та зосередження на одному або кількох найяскравіших представниках української маєткової культури. Найактивніше вивчається внесок родин Потоцьких та Тарновських у розвиток маєткової культури України. Значна кількість опрацьованих та наявних нарисів, статей, монографій з цього напрямку переконує у потребі створення окремої історіографічної статті щодо аналізу історико-краєзнавчих праць, монографій та статей, присвячених історії дворянських родів та їхніх родинних маєтків.

Другий соціально-економічний напрямок досліджень маєткової культури, охоплює аналіз дворянських та поміщицьких господарств, зокрема їхні економічні показники та соціальні впливи. У працях цього напрямку архівний матеріал вдало поєднується із статистичними джерелами, висвітлюються процеси еволюції поміщицького землеволодіння, інколи майже повністю або частково ігнорується соціокультурна складова маєткового життя. Нині цей напрямок активізується та набуває популярності, а тому історіографічні дослідження щодо соціально-економічного середовища маєтку повинно мати окреме вивчення.

Третій краєзнавчо-пам'ятокознавчий напрямок представлений працями справжніх подвижників своєї справи: істориків-музейників, журналістів та пам'ятокознавців, які вивчають та популя-

ризують вітчизняну культурні спадщину, сприяють перетворенню маєтків на музеї, акцентують увагу на потребі відновлення занедбаних резиденцій. У працях цього напрямку найбільше застосовуються результати практичної діяльності щодо оприлюднення, актуалізації та створення рекомендацій щодо збереження культурної маєткової спадщини.

Четвертий системний напрямок розглядає маєток як цілісну систему. У працях цього напрямку увага приділяється комплексному дослідженню складових частин та цілісного культурного світу маєтків. Загалом, цей напрямок найменш розроблений у вітчизняних дослідженнях.

Для вітчизняних історико-краєзнавчих праць усіх напрямків залишається характерною значна плутанина з поняттями «маєток» та «садиба», застосування цих термінів або одночасно або поодиночі без пояснення їхнього вживання. У деяких працях присутнє намагання дати визначення цим основним термінам, але загалом вони не відповідають подальшій концепції дослідження. Наявна значна кількість праць з невизначеними понятійним апаратом, перекоонує у нагальній потребі окремої статті щодо розрізнення основних понять маєткової культури України. Слід відзначити також зосередженість переважної більшості досліджень на окремих аспектах проблеми та наявності географічних меж, що унеможлиблює створення цілісного уявлення про розвиток маєткової культури України.

Список джерел та літератури

АНДРОСОВА-БАЙДА, Д. О., БАРАБАШ, Н. О., 2014, До історії роду Кочубеїв, Сіверщина в історії України, 7, 157–160.

АНТОНОВ, А., ПАРАМОНОВ, А., 2008, Сады и парки Харьковской губернии. Харьков: Издательский Дом «Райдер».

БАРАБАШ, Н. О., 2007, Рід Білозерських і культурний світ України XIX – початку XX століть. Київ: СтилоС.

БАРАБАШ, Н. О., 2013, Дворянські садибні комплекси Дунаєць та Ярославець за споминами М. А. Маркевича, Сіверщина в історії України, 6, 323–327.

БАРАБАШ, Н. О., 2017, Панська садиба Полошки за споминами М. А. Маркевича, Сіверщина в історії України, Вип. 10, 235–238.

БІРЬОВА, О. Ю., 2006, Заснування перших маєтків у Слобідській Україні, Збірник наукових праць. Серія: Історія та географія, 23, 145–152.

БІРЬОВА, О. Ю., 2008, Садибні комплекси Слобожанщини класичної доби. У: Шейко В. М., ред., Вісник Харківської державної академії культури, 23, Харків: ХДАК, 56–62.

БІРЬОВА, О. Ю., 2012а, Ретроспективний огляд садибних церков Слобожанщини, Вісник Харківської державної академії культури, 35, 38–45.

БІРЬОВА, О. Ю., 2012б, Маєтки родини Шидловських на Слобожанщині, Вісник Харківської державної академії культури, 38, 42–48.

БІРЬОВА, О. Ю., 2014, Від бароко до ампіру: інтер'єр садибних будинків Слобожанщини. У: Шейко В. М., ред., Вісник Харківської державної академії культури, 42, Харків: ХДАК, 66–73.

БІРЬОВА, О. Ю., 2014, Маєток родини Харитоненків – Наталіївка, Пам'яткознавчі погляди молодих вчених XXI ст. Збірка наукових статей з пам'яткоохоронної роботи, 4, 58–61.

БІРЬОВА, О. Ю., 2014а, Здобуття слобідськими старшинами дворянського звання, Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, 51, 5–9.

БІРЬОВА, О. Ю., 2016, Складові садибних ансамблів Слобожанщини, Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету, 45, 55–57.

БУДЗАР, М. М., 2012, Історичні трансформації садиби Галаганів у Сокиринцях: 1927 – 1933 рр. (за матеріалами А. І. Степовича та В. І. Маслової), Література та культура Полісся, 69, 334–343.

БУДЗАР, М. М., 2016а, Влада, суспільство, родина в листах Григорія Ґалаґана до дружини (січень – травень 1858 р.), Сіверщина в історії України, 9, 315–318.

БУДЗАР, М. М., 2016б, Заміські маєтки українських інтелектуалів на теренах Лівобережної України у другій половині XIX століття, Уманська старовина, 2, 5–11. DOI: <https://doi.org/10.31499/2519-2035.2.2016.128718>

БУДЗАР, М., 2015, Художньо-культурна спадщина панської садиби Лівобережної України XIX – початку XX ст.: варіанти історичних презентацій. Київські історичні студії, 1, 98–107.

ВИХОВАНЕЦЬ, В., 2012, Антоніни: «шмат заходу, на полудень Русі перенесений». У: Ричков П. А., ред.,

Архітектурна спадщина Волині. Зб. наук, праць. Вип. 3. Рівне: ПП ДМ, 16–30.

ВИХОВАНЕЦЬ, В., 2018, «Батько Корця» князь Ю.-К. Чарторийський та його фаянс і порцеляна XVIII–XIX ст., Острозький краєзнавчий збірник, Вип.10, 74–97.

ДЕНІС, М., 2012а, Немирівський парк і палац: переплетіння доль. За Потоцьких-Строганових. Немирів: ФОП Корзун Д. Ю.

ДЕНІС, М., 2012б, Немирівський парк і палац: переплетіння доль. За Щербатових та за новітнього часу. Немирів: ФОП Корзун Д. Ю.

ДРОБЯЗКО, Н. В., 2013, Життєвий шлях господаря батуринської садиби П. А. Кочубея, Сіверщина в історії України, 6, 327–330.

ЄСЮНІН, С., 2007, Маєтки Деражнянщини, Маєток. Науково-краєзнавчий збірник, 1, 70–73.

ЖУКОВА, О. В., 2016, Маловідомі садиби Чернігівщини як туристичні дестинації (в контексті сучасних підходів до охорони пам'яток), Сіверщина в історії України, 9, 91–95.

КОНДРАТЮК, О., 2001, Романів та родина Ілінських, Волинь–Житомирщина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем, 7, 91–114.

КОНДРАТЮК, О., 2010, Романів та вся Романівщина. Житомир: Євенок О. О.

КРИВОШЕЯ, І. І., 1999, Конфіскація Уманських маєтків Олександра Потоцького до Російської казни, Україна на порозі XXI ст.: Збірник наукових праць, 93–97.

КРИВОШЕЯ, І. І., 2008, Оренда в українських маєтках Потоцьких у другій половині XVIII – першій третині XIX ст., Емінак, 1–4, 68–72.

КРИВОШЕЯ, І. І., 2009, Місто Умань у власності графів Потоцьких (друга чверть XVIII – перша третина XIX ст.): територія конфлікту, компромісу чи взаємодії?, Проблеми історії України XIX – початку XX ст., 16, 173–183.

ЛОБКО, О. А., 2001, Історія родинних архівів графів Потоцьких, Строганових, князів Щербатових на Поділлі, Магістеріум, 7, 70–73.

ЛОБКО, О. А., 2004, Основні джерела до вивчення еволюції землеволодіння та історії Потоцьких, Строганових, Щербатових на Правобережній Україні. Наукові записки. Історичні науки, 27, 96–98.

ЛОБКО, О. А., 2006, Теплицько-Бубновецько-Ситковецький маєток родини Потоцьких XIX – початку XX ст., Наукові Записки. Історичні науки, 52. 18–25.

ЛОБКО, О. А., 2007а, Оренда землі в поміщицьких маєтках на Правобережній Україні XIX – початку XX ст. Наукові записки. Історичні науки, 65, 17–25.

ЛОБКО, О. А., 2007б, Питання дворянського землеволодіння на Правобережжі в російському законодавстві, Магістеріум, 28, 14–23.

ЛОБКО, О. А., 2008а, Посесія у Російській імперії (на прикладі оренди землі в Теплицько-Бубновецько-Ситковецького маєтку родини Потоцьких, середина XIX – початок XX ст.), Проблеми історії України XIX–XX ст., Вип. 14, 125–138.

ЛОБКО, О. А., 2008б, Еволюція маєткового комплексу графів Потоцьких (герб Пилява) у Правобережній Україні 1830 – 1917 рр., Дух і літера, 20, 13–46.

ЛОБКО, О. А., 2020, Доля історичних цінностей з Немирівського палацу Марії Щербатової після 1917 р. у записках сучасників. Роль Федора Ернста у збереженні національного спадку України. У: Sribniak I., red., Człowiek, etnos, naródw historii świata – procesy państwotwórcza obszarze europejskim (od starożytności po współczesność). Warszawa-Paryż: Centrum naukowo-wydawnicze im. O. Pritsaka, 42–52.

МІДЬКО, А., 2014, Діяльність В. В. Тарновського-молодшого: історіографія проблеми, Українознавчий альманах, 16, 47–51.

ПАВЛЮК, В. В., 1999а, Палацово-паркові ансамблі магнатерії – центри культури Волині, Осягнення історії = The sweep of history: Зб. наук. пр. на пошану проф. Миколи Павловича Ковальського з нагоди 70-річчя. Острог-Нью-Йорк, 402–418.

ПАВЛЮК, В. В., 1999б, Шляхетські родини Сангушків і Потоцьких в контексті економічного розвитку краю другої половини XIX ст. У: Мельник А. І., ред., Поляки на Хмельниччині: Погляд крізь вік. Хмельницький: «Поділля», 222–236.

ПАВЛЮК, В. В., 2000, Магнатерія Волині в соціально-економічному та культурному житті Правобережжя у XIX ст. Острог: Національний університет «Острозька академія».

ПАЖИМСЬКИЙ, Б. О., 1995, Антонінський парк, Південно-Східна Волинь: Наука, освіта, культура. Матеріали регіональної наукової краєзнавчої конференції. Хмельницький-Шепетівка, 232–235.

- ПАЖИМСЬКИЙ, Б., ПАЖИМСЬКИЙ О., 2006, Маєтки (палацово-паркові ансамблі) Хмельниччини XVIII–XIX ст. Хмельницький–Київ: Пантук С. Д.
- ПАЖИМСЬКИЙ, О. М., 1993, Самчиківський парк, Культура Поділля: історія і сучасність: Матеріали наук.-практ. конф., 220–223.
- ПАЖИМСЬКИЙ, О. М., 1997, Садибні ансамблі Подільської Волині. Самчики-Хмельницький.
- ПАЖИМСЬКИЙ, О. М., 1999, Палацо-паркові ансамблі XVII – XIX ст. – осередок культури Хмельниччини, Поляки на Хмельниччині: Погляд крізь вік: Зб. наук. пр. за матеріалами міжн. наук. конференції (23–24 червня 1999 р.), 239–254.
- ПАЖИМСЬКИЙ, О. М., 2008, Проблеми регенерації історико-культурної спадщини містечка Антоніни. У: Костиця М. Ю., Антонінський край у просторі і часі. Вип. 39. Т. 1. Житомир: В. Котвицький, 128–141.
- ПАПАКІН, Г. В. 2004, Архів Скоропадських: фамільні архіви української еліти др. пол. XVII – XX ст. та архівна спадщина роду Скоропадських. Київ.
- ПАРАМОНОВ, А. Ф., 2004, Старинные усадьбы Изюмского уезда. Харьков: Харьковский частный музей городской усадьбы. [Online]. Available from: <https://independent.academia.edu/AndreyParamonov>.
- ПАРАМОНОВ, А. Ф., К проблеме сохранения памятников истории Изюмского уезда Харьковской губернии. [Online]. Available from: <https://independent.academia.edu/AndreyParamonov>.
- ПАРАМОНОВ, А. Ф., Поміщицька родина наприкінці XVIII – в XIX ст. (на прикладі родини Самборських-Малиновських-Розенів). [Online]. Available from: <https://independent.academia.edu/AndreyParamonov>. [Accessed: 22th December 2020].
- ПЕТРЕНКО, О., 2004, Документи повітових земських судів Східного Поділля як джерело до вивчення питання про мануфактурне виробництво у приватних маєтках наприкінці XVIII – у першій третині XIX ст., Архіви України, 4–6 (255), 151–157.
- ПИРИГ, П., ЛЮБИЧ, О., 2008, Соціально-економічне становище Батурина в першій половині XIX століття, Сіверянський літопис, 5, 52–62.
- ПИРИГ, П., МИХАЙЛОВ, О. 2002, Пантелеймон Куліш і Василь Тарновський молодший: штрихи до взаємин, Скарбниця української культури: Зб. наук. пр. Вип. 3. Чернігів, 40–44.
- ПУТРО, О. І., 2008, Гетьман Кирило Розумовський та його доба (з історії українського державотворення VIII ст.). В 2-х ч. Київ: ДАККІМ.
- ПУТРО, О. І., 1992, Славний рід Ханенків (до питання про джерела і авторство «Історії русів»). У: Смолій В. А., відп. ред., Українська козацька держава: витоки та шляхи історичного розвитку: матеріали респ. іст. читань. Вип. 2. Київ.
- ПУТРО, О. І., 2002, Гетьман України Кирило Розумовський: нові штрихи до соціально-політичного портрета, Український історичний журнал, 5, 105–118.
- РОМАНЮК, І., 1998, Описи подільських маєтків наприкінці XIX ст., Тези доповідей і повідомлення вісімнадцятої Вінницької обласної історико-краєзнавчої конференції, 38–39.
- САРБЕЙ, В. Г., 1995, Вшанування пам'яті О. М. Лазаревського, Український історичний журнал, 1, 154–156.
- ТЕМІРОВА, Н. Р., 2003, Поміщики України в 1861–1917 рр.: соціально-економічна еволюція. Донецьк: ДонНУ.
- ТЕМІРОВА, Н. Р., 2014, Промислове підприємництво у поміщицьких господарствах українських губерній на зламі XIX – XX ст., Історичні і політологічні дослідження, 1–2, 64–72.
- ТЕМІРОВА, Н. Р., 2016, Повсякдення великих землевласників в українських землях на зламі XIX–XX ст. У: Балабанов К. В., ред., Україна у світовому історичному просторі: зб. матеріалів. Маріуполь: МДУ, 121–124.
- ТЕМІРОВА, Н. Р., 2019, Звивисті шляхи української аристократії ранньомодерної та модерної доби. У: Балабанов К. В., ред., Україна у світовому історичному просторі: зб. матеріалів. Маріуполь: МДУ, 55–57.
- ТКАЧЕНКО, Т. В., 2018, Сокиринська садиба Галаганів як приклад палацо-паркового мистецтва Лівобережної України кінця XVIII – початку XIX ст., Наукові записки з української історії: збірник наукових статей, 44, 14–23.
- ТОВСТОЛЯК, Н. М., 2010, Качанівський маєток та його мешканці у творчій спадщині Д. І. Яворницького, Наддніпрянська Україна: історичні процеси, події, постаті, 8, 143–151.
- ТОВСТОЛЯК, Н. М., 2012а, До історії Качанівського палацу П. О. Рум'янцева-Задунайського, Література та культура Полісся, 71, 245–253.
- ТОВСТОЛЯК, Н. М., 2012в, Церква і народна освіта в економіях Парафіївського маєтку Чернігівської гу-

бернії XIX – початку XX ст.: соціокультурні трансформації періоду модернізації поміщицьких господарств, Література та культура Полісся, 69, 294–303.

ТОВСТОЛЯК, Н. М., 2013, Історико-краєзнавча діяльність Василя Васильовича Тарновського-молодшого (1838–1899), Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. «Історія та географія», 48, 196–202.

ТОВСТОЛЯК, Н., 2012б, Культурно-побутове середовище садиби Качанівка наприкінці XIX – на початку XX ст., Ніжинська старовина, 14, 83–90.

ТОВСТОЛЯК, Н., 2020, Михайло Тарновський – перший дослідник історії родини Тарновських, Київські історичні студії, 1 (10), 158–162. DOI: <https://doi.org/10.28925/2524-0757.2020.1.21>

ТОМІЛОВИЧ, Л., 2013, Садиби центральної України в історії та культурі слов'янських народів: проблеми збереження та перспективи використання як туристичних об'єктів, Теорія та практика дизайну, 3, 151–159.

ТОМІЛОВИЧ, Л. В., 2012, Історичні садиби Житомирської області. Київ: Фенікс.

ТОМІЛОВИЧ, Л. В., 2016, Результати досліджень історичних садиб Чернігівської області, Сіверщина в історії України, 9, 104–114.

ТОМІЛОВИЧ, Л., 2011, Історичні садиби Вінницької області. Київ-Чернігів: Деснянська правда.

ФЕДОРОВА, Л. Д., 2015, Приватні зібрання української старовини Василя та Миколи Тарновських у контексті історії музейної справи в Києві, Український історичний журнал, 6, 69–88.

ХАЛАЙЦАН В. П., СТРЕЛЬБИЦЬКА Н. І., 2015, Палацо-паркові комплекси Дунаєвеччини XIX – початку XX століть. Історія, проблеми та перспективи розвитку в галузі туризму, Хмельницькі краєзнавчі студії: науково-краєзнавчий збірник, 2, 145–152.

ХАЛАЙЦАН, В. П., 2015, Палацово-паркові комплекси Ярмолинеччини XIX – початку XX століть: історія, проблеми, Хмельницькі краєзнавчі студії: науково-краєзнавчий збірник, 5, 212–218.

ХАЛАЙЦАН, В. П., 2017, Мистецтво маєткового паркобудування Поділля XVIII – початку XX ст.: еволюція дослідницької традиції, Вісник Львівської національної академії мистецтв, 34, 89–107. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.1170566>

ЦИГАНЕНКО, Л. Ф., 2009, Дворянство Півдня України (друга половина XVIII – 1917 р.). Ізмаїл: СМІЛ.

ЦИГАНЕНКО, Л. Ф., 2012, Земельна власність дворян у Бессарабії в першій половині XIX ст., Єлисавет: Збірник наукових праць Кіровоградського національного технічного університету. Історичні науки, 1, 271–283.

ЧУБІНА, Т. Д., 2005, Потоцькі – володарі Тальнівського маєтку, Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету, 19, 24–29.

ЧУБІНА, Т. Д., 2008, Театр Потоцьких у Тульчині: основні віхи, Наукові праці Миколаївського державного гуманітарного університету ім. Петра Могили комплексу Києво-Могилянська академія, 70, 123–130.

ЧУБІНА, Т. Д., 2010, Тульчинський палац Потоцьких як осередок культурно-мистецького життя, Наукові праці. Історія, т. 140, № 127, 149–157.

ШПАКОВСЬКИЙ, С. В., 2015, Хребтіївський період роду Собанських, Хмельницькі краєзнавчі студії: науково-краєзнавчий збірник, Вип. 5, 232–249.

References

ANDROSOVA-BAIDA, D. O., BARABASH, N. O., 2014, Do istorii rodu Kochubeiv [To the history of the Kochubey family]. Sivershchyna v istorii Ukrainy. 7, 157–160. [In Ukrainian].

ANTONOV, A., PARAMONOV, A., 2008, Sady i parki Har'kovskoj gubernii [Gardens and parks of the Kharkiv province]. Har'kov: Izdatel'skij Dom «Rajder». [In Russian].

BARABASH, N. O., 2007, Rid Bilozerskykh i kulturnyi svit Ukrainy XIX – pochatku XX stolit [The Belozersky family and the cultural world of Ukraine of the XIX – the beginning of the XX centuries.]. Kyiv: Stylos. [In Ukrainian].

BARABASH, N. O., 2013, Dvorianski sadybni kompleksi Dunaiets ta Yaroslavets za spomynamy M. A. Markevycha [Farmstead complexes of Dunaiets and Yaroslavets on N. Markevich's memories]. Sivershchyna v istorii Ukrainy. 6, 323–327. [In Ukrainian].

BARABASH, N. O., 2017, Panska sadyba Poloshky za spomynamy M. A. Markevycha [Nobiliary homestead

- Poloshky in the Mykola Markevych's memories]. *Sivershchyna v istorii Ukrainy*. 10, 235–238. [In Ukrainian].
- BIRYOVA, O. Yu., 2006, Zasnuvannia pershykh maietkiv u Slobidskii Ukraini [The establishment of the first estates in Sloboda Ukraine]. *Zbirnyk naukovykh prats. Serii: Istorii ta heohrafiia*. 23, 145–152. [In Ukrainian].
- BIRYOVA, O. Yu., 2008, Sadybni komplekxy Slobozhanshchyny klasychnoi doby [Manor complexes of Slobozhanshchyna of the classical period]. In: V. M. Sheiko, ed. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury*, 23, Kharkiv: KhDAK, 56–62. [In Ukrainian].
- BIRYOVA, O. Yu., 2012a, Retrospektyvnyi ohliad sadybnykh tserkov Slobozhanshchyny [Retrospective review of manor churches of Slobozhanshchyna]. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury*. 35, 38–45. [In Ukrainian].
- BIRYOVA, O. Yu., 2012b, Maietky rodyny Shydlovskykh na Slobozhanshchyni [Estates of the Shydlovsky family in Slobozhanshchyna]. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury*. 38, 42–48. [In Ukrainian].
- BIRYOVA, O. Yu., 2014, Vid baroko do ampiru: interier sadybnykh budynkiv Slobozhanshchyny. In: V. M. Sheiko, ed. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury*, 42, Kharkiv: KhDAK, 66–73. [In Ukrainian].
- BIRYOVA, O. Yu., 2014, Maietok rodyny Kharytonenkiv – Nataliivka [The estate of the Kharitonenko family – Natalievka]. *Pamiatkoznavchi pohliady molodykh vchenykh KhKhI st. Zbirka naukovykh statei z pamiatkookhoronnoi roboty*. 4, 58–61. [In Ukrainian].
- BIRYOVA, O. Yu., 2014a, Zdobuttia slobidskymy starshynamy dvorianskoho zvan'nia [Acquisition of a noble title by Sloboda officers]. *Zbirnyk naukovykh prats Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H. S. Skovorody*. 51, 5–9. [In Ukrainian].
- BIRYOVA, O. Yu., Skladovi sadybnykh ansambliv Slobozhanshchyny [The components of homestead's ensemble of Slobozhanshchyna]. *Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho natsionalnoho universytetu*. 45, 55–57. [In Ukrainian].
- BUDZAR, M. M., 2012, Istorychni transformatsii sadyby Halahaniv u Sokyryntsiakh: 1927–1933 (za materialamy A. I. Stepovycha ta V. I. Maslova) [Historical transformations of the Galagan estate in Sokyryntsi: 1927–1933 (based on materials by A. I. Stepovych and V. I. Maslov)]. *Literatura ta kultura Polissia*. 69, 334–343. [In Ukrainian].
- BUDZAR, M. M., 2016a, Vlada, suspilstvo, rodyna v lystakh Hryhoriia Galagana do druzhyny (sichen – traven 1858) [Power, society, the family in letters of Hryhoriia Galagan to his wife (January – May 1858)]. *Sivershchyna v istorii Ukrainy*. 9, 315–318. [In Ukrainian].
- BUDZAR, M. M., 2016b, Zamiski maietky ukrainskykh intelektualiv na terenakh Livoberezhnoi Ukrainy u druhii polovyni XIX stolittia [Country estates of Ukrainian intellectuals in the Left Bank of Ukraine in the second half of the XIX century]. *Umanska starovyna*. 2, 5–11. DOI: <https://doi.org/10.31499/2519-2035.2.2016.128718> [In Ukrainian].
- BUDZAR, M., 2015, Khudozhno-kulturna spadshchyna panskoi sadyby Livoberezhnoi Ukrainy XIX – pochatku XX st.: varianty istorychnykh prezentatsii [Art and cultural heritage of noble manorial estate in Left-Bank Ukraine region in XIX – early XX centuries: options for historical presentation]. *Kyivski istorychni studii*, 1, 98–107. [In Ukrainian].
- VYKHOVANETS, V., 2012, Antoniny: «shmat zakhodu, na poluden Rusi perenesenyi» [Antoniny: «a bit of west, moved to the south of Russia»]. In: P. A. Rychkov, ed. *Arkhitekturna spadshchyna Volyni. Zb. nauk, prats. Vol. 3. Rivne: PP DM*, 16–30. [In Ukrainian].
- VYKHOVANETS, V., 2018, «Batko Kortsia» kniaz Yu.-K. Chartoryiskyi ta yoho faians i portseliana XVIII–XIX st. [«Father of Korets» Prince Yu.-K. Czartoryski and its faiance and porcelain of the XVIII–XIX centuries]. *Ostrozkyi kraieznavchy zbirnyk. Vol. 10*, 74–97. [In Ukrainian].
- DENIS, M., 2012a, Nemyrivskiy park i palats: perepletinnia dol. Za Pototskykh-Strohanovykh [Nemyriv Park and Palace: the intertwining of destinies. In period of Potocki-Stroganoffes]. *Nemyriv: FOP Korzun D. Yu.* [In Ukrainian].
- DENIS, M., 2012b, Nemyrivskiy park i palats: perepletinnia dol. Za Shcherbatovykh ta za novitnoho chasu [Nemyrivskiy park and palace: the intertwining of destinies. In period of the Shcherbatovs and in the new period]. *Nemyriv: FOP Korzun D. Yu.* [In Ukrainian].
- DROBIAZKO, N. V., 2013, Zhyttievyi shliakh hospodaria baturynskoi sadyby P. A. Kochubeia [The lifetime of P. A. Kochubei – the owner of Baturyn estate]. *Sivershchyna v istorii Ukrainy*. 6, 327–330. [In Ukrainian].
- YESIUNIN, S., 2007, Maietky Derazhnianshchyny [Derazhnia's estates]. *Maietok. Naukovo-kraieznavchy zbirnyk*. 1, 70–73. [In Ukrainian].
- ZHUKOVA, O. V., 2016, Malovidomi sadyby Chernihivshchyny yak turystychni destynatsii (v konteksti

suchasnykh pidkhodiv do okhorony pamiatok) [Little-known manors of Chernihiv region as tourist destination (in the context of modern approaches to the protection of monuments)]. *Sivershchyna v istorii Ukrainy*, 9, 91–95. [In Ukrainian].

KONDRATIUK, O., 2001, Romaniv ta rodyna Ilinskykh, Volyn-Zhytomyrshchyna [Romaniv is the homeland of the Ilinsky, Volin-Zhytomyr region]. *Istoryko-filolohichniy zbirnyk z rehionalnykh problem*. 7, 91–114. [In Ukrainian].

KONDRATIUK, O., 2010, Romaniv ta vsia Romanivshchyna [Romaniv and all Romanivshchina]. *Zhytomyr: Yevenok O. O.* [In Ukrainian].

KRYVOSHEIA, I. I., 1999, Konfiskatsiia Umanskykh maietkiv Oleksandra Pototskoho do Rosiiskoi kazny [Expropriation of Oleksandr Pototsky's Umansky estates to the Russian exchequer]. *Ukraina na porozhchyni XIX st.: Zbirnyk naukovykh prats*, 93–97. [In Ukrainian].

KRYVOSHEIA, I. I., 2008, Orenda v ukrainskykh maietkakh Pototskykh u druhii polovyni XVIII – pershii tretyni XIX st. [The rent of the Potocki family's estates in Ukrainian from the second half of the XVIII – the first third of the XIX century]. *Eminak*. 1–4, 68–72. [In Ukrainian].

KRYVOSHEIA, I. I., 2009, Misto Uman u vlasnosti hrafiv Pototskykh (druga chvert XVIII – persha tretyna XIX st.): terytorii konfliktu, kompromisu chy vzaiemodii? [The town of Uman owned by counts the Potocki family (second quarter of the 18th - first third of the 19th century): a territory of conflict, compromise or interaction?]. *Problemy istorii Ukrainy XIX – pochatku XX st.* 16, 173–183. [In Ukrainian].

LOBKO, O. A., 2001, Istoriia rodynnykh arkhiviv hrafiv Pototskykh, Strohanovykh, kniaziv Shcherbatovykh na Podilli [The History of the family archives of the counts Potocki, Stroganovs, princes Scherbatovs in Podillya]. *Magisterium*. 7, 70–73. [In Ukrainian].

LOBKO, O. A., 2004, Osnovni dzherela do vyvchennia evoliutsii zemlevolodinnia ta istorii Pototskykh, Strohanovykh, Shcherbatovykh na Pravoberezhnii Ukraini [The main sources for studying the evolution of land tenure and the history of the Potocki, Stroganov, Scherbatov in the Right Bank of Ukraine]. *Naukovi zapysky. Istorychni nauky*, 27, 96–98. [In Ukrainian].

LOBKO, O. A., 2006, Teplytsko-Bubnovetsko-Sytkovetskyi maietok rodyny Pototskykh XIX – pochatku XX st. [Teplytsko-Bubnowetsko-Sitkowetsky estate of the Potocki family in the 19 – the early 20th century], *Naukovi Zapysky. Istorychni nauky*, 52. 18–25. [In Ukrainian].

LOBKO, O. A., 2007a, Orenda zemli v pomishchytskykh maietkakh na Pravoberezhnii Ukraini XIX – pochatku XX st. [The rent land in landlord estates on the Right Bank of Ukraine in the XIX – the early XX centuries]. *Naukovi zapysky. Istorychni nauky*, 65, 17–25. [In Ukrainian].

LOBKO, O. A., 2007b, Pytannia dvorianskoho zemlevolodinnia na Pravoberezhzhi v rosiiskomu zakonodavstvi [Russian Imperial law on noble land ownership in the Right-Bankside Ukraine]. *Magisterium*. 28, 14–23. [In Ukrainian].

LOBKO, O. A., 2008a, Posesiia u Rosiiskii imperii (na prykladi orendy zemli v Teplytsko-Bubnovetsko-Sytkovetskoho maietku rodyny Pototskykh, seredyna XIX – pochatok XX st.) [Possession in the Russian Empire (on the example of land rent in the Teplytsko-Bubnovetsko-Sitkovetsky estate of the Potocki family, the mid-XIXth – the early XXth century)]. *Problemy istorii Ukrainy XIX–XX st. Vol. 14*, 125–138. [In Ukrainian].

LOBKO, O. A., 2008b, Evoliutsiia maietkovoho kompleksu hrafiv Pototskykh (herb Pyliava) u Pravoberezhnii Ukraini 1830–1917 [Evolution of the estate complex of Counts Potocki (Pylyava coat of arms) in the Right Bank Ukraine 1830–1917], *Dukh i litera*, 20, 13–46. [In Ukrainian].

LOBKO, O. A., 2020, Dolia istorychnykh tsinnosti z Nemyrivskoho palatsu Marii Shcherbatovoi pislia 1917 r. u zapyskakh suchasnykh. Rol Fedora Ernsta u zberezheninatsionalnoho spadku Ukrainy [The fate of historical values from the Nemyriv Palace of Maria Shcherbatova after 1917 in the notes of contemporaries. The role of Fyodor Ernst in preserving the national heritage of Ukraine]. In: I. Sribniak, ed. *Human, ethnos, nation in World History – state-creating processes in the European area (from antiquity to the present day)*. Warsaw-Paris: Scientific and Publishing Center O. Pritsaka, 42–52. [In Ukrainian].

MIDKO, A., 2014, Diialnist V. V. Tarnovskoho-molodshoho: istoriohrafiiia problemy [Activity of V. V. Tarnovsky Jr.: historiography of the problem]. *Ukrainoznavchyi almanakh*. 16, 47–51. [In Ukrainian].

PAVLIUK, V. V., 1999a, Palatsovo-parkovi ansambli mahnaterii – tsentry kultury Volyni [Palace and park ensembles of lords – cultural centers of Volyn]. *Osiahnennia istorii = The sweep of history: Zb. nauk. pr. na poshanu prof. Mykoly Pavlovycha Kovalskoho z nahody 70-richchia*. Ostroh-Niu-York, 402–418. [In Ukrainian].

PAVLIUK, V. V., 1999b, Shliakhetski rodyny Sanhushkiv i Pototskykh v konteksti ekonomichnoho rozvytku kraiu druhoi polovyny XIX st. [Noble families of Sangushki and Potocki in the context of economic development

of the region in the second half of the XIX century]. In: A. I. Melnyk, ed., *Poliaky na Khmelnychchyni: Pohliad kriz vik. Khmelnytskyi: «Podillia», 222–236.* [In Ukrainian].

PAVLIUK, V. V., 2000, *Mahnateriia Volyni v sotsialno-ekonomichnomu ta kulturnomu zhytti Pravoberezhzhia u XIX st.* [Volyn Lords in the socio-economic and cultural life of the Right Bank in the XIX century.]. Ostroh: Natsionalnyi universytet «Ostrozka akademiia». [In Ukrainian].

PAZHYMSKYI, B. O., 1995, *Antonynskyi park* [Antoninsky Park]. *Pivdenno-Skhidna Volyn: Nauka, osvita, kultura. Materialy rehionalnoi naukovoï kraieznavchoï konferentsii. Khmelnytskyi-Shepetivka, 232–235.* [In Ukrainian].

PAZHYMSKYI, B., PAZHYMSKYI O., 2006, *Maietky (palatsovo-parkovi ansambli) Khmelnychchyny XVIII–XIX st.* [Estates (palace and park complexes) of Khmelnytsky region of the XVIII – XIX centuries]. *Khmelnytskyi–Kyiv: Pantiuk S. D.* [In Ukrainian].

PAZHYMSKYI, O. M., 1993, *Samchykivskyi park* [Samchykivsky Park]. *Kultura Podillia: istoriia i suchasnist: Materialy nauk.-prakt. konf., 220–223.* [In Ukrainian].

PAZHYMSKYI, O. M., 1997, *Sadybni ansambli Podilskoi Volyni* [Manor complexes of Podilska Volyn]. *Samchyky-Khmelnytskyi.* [In Ukrainian].

PAZHYMSKYI, O. M., 1999, *Palatso-parkovi ansambli XVII–XIX st. – oseredok kultury Khmelnychchyny* [Palace and park complexes of the XVII – XIX centuries – center of Khmelnytsky region culture]. *Poliaky na Khmelnychchyni: Pohliad kriz vik: Zb. nauk. pr. za materialamy mizhn. nauk. konferentsii (23–24 chervnia 1999 r.), 239–254.* [In Ukrainian].

PAZHYMSKYI, O. M., 2008, *Problemy reheniratsii istoriko-kulturnoi spadshchyny mistechka Antoniny* [Problems of regeneration of the historical and cultural heritage of the town of Antoniny]. In: M. Yu. Kostyrsia, ed. *Antonynskyi krai u prostori i chasi. Vol. 39. Book 1. Zhytomyr: V. Kotvytskyi, 128–141.* [In Ukrainian].

PAPAKIN, H. V. 2004, *Arkhiv Skoropadskykh: familni arkhivy ukrainskoi elity druhoï polovyny XVII–XX st. ta arkhivna spadshchyna rodu Skoropadskykh* [The Skoropadskys Archive: family archives of the Ukrainian elite, second half of XVII - XX centuries and the Skoropadsky family archival heritage]. *Kyiv.* [In Ukrainian].

PARAMONOV, A. F., 2004, *Starinnye usad'by Izjumskogo uezda* [Ancient estates of the Izyum district]. *Har'kov: Har'kovskij chastnyj muzej gorodskoj usad'by.* [Online]. Available from: <https://independent.academia.edu/AndreyParamonov>. [Accessed: 22th December 2020]. [In Russian].

PARAMONOV, A. F., *K probleme sokhraneniya pamyatnikov istorii Izyumskogo uyezda Khar'kovskoy gubernii* [To the problem of preserving historical monuments of the Izyum district of the Kharkov province]. [Online]. Available from: <https://independent.academia.edu/AndreyParamonov>. [Accessed: 22th December 2020]. [In Russian].

PARAMONOV, A. F., *Pomishchyts'ka rodyna naprykintsi XVIII – v XIX st. (na prykladi rodyny Sambors'kykh-Malynovs'kykh-Rozeniv).* [Online]. Available from: <https://independent.academia.edu/AndreyParamonov>. [Accessed: 22th December 2020]. [In Ukrainian].

PETRENKO, O., 2004, *Dokumenty povitovykh zemskykh sudiv Skhidnoho Podillia yak dzherelo do vyvchennia pytannia pro manufakturne vyrobnytstvo u pryvatnykh maietkakh naprykintsi XVIII – u pershii tretyni XIX st.* [Documents of the district land court of Eastern Podolia as a source for the study of manufactory production in private estates in the end of the 18th – first third of the 19th centuries]. *Arkhivy Ukrainy. 4–6 (255), 151–157.* [In Ukrainian].

PYRIH, P., LIUBYCH, O., 2008, *Sotsialno-ekonomichne stanovyshe Baturyna v pershii polovyni KhKh stolittia* [Socio-economic situation of Baturyn in the first half of the XIX century]. *Siverianskyi litopys. 5, 52–62.* [In Ukrainian].

PYRIH, P., MYKHAILOV, O. 2002, *Panteleimon Kulish i Vasyl Tarnovskiy molodshyi: shtrykhy do vzaiemyn* [Panteleimon Kulish and Vasyl Tarnovsky Jr.: touches to the relationship]. *Skarbnytsia ukrainskoi kultury: Zb. nauk. pr. Vol. 3. Chernihiv, 40–44.* [In Ukrainian].

PUTRO, O. I., 2008, *Hetman Kyrylo Rozumovskiy ta yoho doba (z istorii ukrainskoho derzhavotvorennia VIII st.)* [Hetman Kyrylo Rozumovsky and his time (from the history of Ukrainian state formation of the VIII century)]. In 2 books. *Kyiv: DAKKKiM.* [In Ukrainian].

PUTRO, O. I., 1992, *Slavnyi rid Khanenkiv (do pytannia pro dzherela i avtorstvo «Istorii rusiv»)* [The glorious Khanenko family (to the question of the sources and authorship of the «History of the Rus»)]. In: V. A. Smolii, ed. *Ukrainska kozatska derzhava: vytoky ta shliakhy istorichnoho rozvytku: materialy resp. ist. chytna. Vol. 2.* *Kyiv.* [In Ukrainian].

PUTRO, O. I., 2002, *Hetman Ukrainy Kyrylo Rozumovskiy: novi shtrykhy do sotsialno-politychnoho portreta*

- [Hetman of Ukraine Kyrylo Rozumovsky: new touches to the socio-political portrait]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*. 5, 105–118. [In Ukrainian].
- ROMANIUK, I., 1998, Opysy podilskykh maietkiv naprykintsi XIX st. [Descriptions of Podolsk estates at the end of XIX century]. *Tezy dopovidei i povidomlennia visimnadtsiatoi Vinnytskoi oblasnoi istoryko-kraieznavchoi konferentsii*, 38–39. [In Ukrainian].
- SARBEI, V. H., 1995, Vshanuvannia pamiati O. M. Lazarevskoho [Honoring the memory of O. M. Lazarevsky]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*. 1, 154–156. [In Ukrainian].
- TEMIROVA, N. R., 2003, Pomishchyky Ukrainy v 1861–1917 rr.: sotsialno-ekonomichna evoliutsiia [Landowners of Ukraine in 1861–1917: socio-economic evolution]. Donetsk: DonNU. [In Ukrainian].
- TEMIROVA, N. R., 2014, Promyslove pidpriemnytstvo u pomishchytskykh gospodarstvakh ukrainskykh hubernii na zlami XIX–XX st. [Industrial entrepreneurship in the landed estates of the Ukrainian provinces at the turn of the XIX–XX centuries]. *Istorychni i politolohichni doslidzhennia*. 1–2, 64–72. [In Ukrainian].
- TEMIROVA, N. R., 2016, Povsiakdennia velykykh zemlevlasnykiv v ukrainskykh zemliakh na zlami XIX–XX st. [Everyday life of large landowners in the Ukrainian lands at the turn of the XIX–XX centuries]. In: K. V. Balabanov, ed. *Ukraina u svitovomu istorychnomu prostori: zb. materialiv*. Mariupol: MDU, 121–124. [In Ukrainian].
- TEMIROVA, N. R., 2019, Zvyvysti shliakhy ukrainskoi arystokratii rannomodernoï ta modernoi doby [Winding paths of the Ukrainian aristocracy of the early modern and modern era]. In: K. V. Balabanov, ed. *Ukraina u svitovomu istorychnomu prostori: zb. materialiv*. Mariupol: MDU, 55–57. [In Ukrainian].
- TKACHENKO, T. V., 2018, Sokyrynska sadyba Halahaniv yak pryklad palatso-parkovoho mystetstva Livoberezhnoi Ukrainy kintsia XVIII – pochatku XIX st. [Sokyryntsi estate of the Galagans as an example of palace and park art of Left-Bank Ukraine in the end of the XVIII – the beginning of the XIX century]. *Naukovi zapysky z ukrainskoi istorii: zbirnyk naukovykh statei*. 44, 14–23. [In Ukrainian].
- TOVSTOLYAK, N. M., 2010, Kachanivskiy maietok ta yoho meshkantsi u tvorchii spadshchyni D. I. Yavornytskoho [Kachanivsky estate and its inhabitants in the creative heritage of D. I. Yavornytsky]. *Naddnpianska Ukraina: istorychni protsesy, podii, postati*. 8, 143–151. [In Ukrainian].
- TOVSTOLYAK, N. M., 2012a, Do istorii Kachanivskoho palatsu P. O. Rumiantseva-Zadunaiskoho [To the history of the Kachaniv Palace of P. A. Rummyantsev-Zadunaisky]. *Literatura ta kultura Polissia*. 71, 245–253. [In Ukrainian].
- TOVSTOLYAK, N. M., 2012v, Tserkva i narodna osvita v ekonomiiakh Parafiivskoho maietku Chernihivskoi hubernii XIX – pochatku XX st.: sotsiokulturni transformatsii periodu modernizatsii pomishchytskykh gospodarstv [Church and public education in the economies of the Parafiiv estate of the Chernihiv province of the XIX – early XX centuries: socio-cultural transformations of the period of modernization of landed estates]. *Literatura ta kultura Polissia*. 69, 294–303. [In Ukrainian].
- TOVSTOLYAK, N. M., 2013, Istoryko-kraieznavcha diialnist Vasylia Vasylovycha Tarnovskoho-molodshoho (1838–1899) [Historical and local lore activity of Vasyl Vasyliovych Tarnovsky Jr. (1838–1899)]. *Zbirnyk naukovykh prats Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H. S. Skovorody. «Istoriia ta heohrafiia»*. 48, 196–202. [In Ukrainian].
- TOVSTOLYAK, N., 2012b, Kulturno-pobutove seredovyshe sadyby Kachanivka naprykintsi XIX – na pochatku XX st. [Kachanivka's estate cultural conditions of life in the end of XIX – beginning of XX century]. *Nizhynska starovyna*. 14, 83–90. [In Ukrainian].
- TOVSTOLYAK, N., 2020, Mykhailo Tarnovskiy – pershyi doslidnyk istorii rodyny Tarnovskyykh [Mykhailo Tarnovsky – the first researcher of history of Tarnovsky family]. *Kyivski istorychni studii*. 1 (10), 158–162. DOI: <https://doi.org/10.28925/2524-0757.2020.1.21> [In Ukrainian].
- TOMILOVICH, L., 2013, Sadyby tsentralnoi Ukrainy v istorii ta kulturi slovianskykh narodiv: problemy zberezhennta ta perspektyvy vykorystannia yak turystychnykh obiektiv [Manors of the central Ukraine in the history and culture of the slavic people: problems of preservation and prospect of use as tourist objects]. *Teoriia ta praktyka dyzainu*. 3, 151–159. [In Ukrainian].
- TOMILOVICH, L. V., 2012, Istorychni sadyby Zhytomyrskoi oblasti [Historical estates of Zhytomyr region]. Kyiv: Feniks. [In Ukrainian].
- TOMILOVICH, L. V., 2016, Rezultaty doslidzhen istorychnykh sadyb Chernihivskoi oblasti [The results of the studies of historical farmsteads of the Chernihiv area]. *Sivershchyna v istorii Ukrainy*. 9, 104–114. [In Ukrainian].
- TOMILOVICH, L., 2011, Istorychni sadyby Vinnytskoi oblasti [Historical estates of Vinnytsia region]. Kyiv-Chernihiv: Desnianska pravda. [In Ukrainian].

- FEDOROVA, L. D., 2015, Pryvatni zibrannia ukrainskoi starovyny Vasylia ta Mykoly Tarnovskyykh u konteksti istorii muzeinoi spravy v Kyievi [Private collections of Ukrainian antiquities by Vasyl and Mykola Tarnovsky in the context of the history of museum work in Kyiv]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*. 6, 69–88. [In Ukrainian].
- KHALAITSAN V. P., STRELBITSKA N. I., 2015, Palatso-parkovi kompleksi Dunaievehchyny XIX – pochatku XX stolit [Palace and park complexes of the Danube region of the XIX – early XX centuries]. *Istoriia, problemy ta perspektyvy rozvytku v haluzi turyzmu, Khmelnytski kraieznavchi studii: naukovo – kraieznavchyi zbirnyk*. 2, 145–152. [In Ukrainian].
- KHALAITSAN, V. P., 2015, Palatsovo-parkovi kompleksi Yarmolynchchyny XIX – pochatku XX stolit: istoriia, problemy [Palace and park complexes of Yarmolynchchyna of the XIX – early XX centuries: history, problems]. *Khmelnytski kraieznavchi studii: naukovo-kraieznavchyi zbirnyk*. 5, 212–218. [In Ukrainian].
- KHALAITSAN, V. P., 2017, Mystetstvo maietkovoho parkobuduvannia Podillia XVIII – pochatku XX st.: evoliutsiia doslidnytskoi tradytsii [Art of park building of Podillia region of the XVIII – beginning of the XX century]. *Visnyk Lvivskoi natsionalnoi akademii mystetstv*. 34, 89–107. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.1170566> [In Ukrainian].
- TSYGANENKO, L. F., 2009, Dvorianstvo Pivdnia Ukrainy (druha polovyna XVIII – 1917 r.) [Nobility of the South of Ukraine (second half of XVIII – 1917)]. *Izmail: SMYL*. [In Ukrainian].
- TSYGANENKO, L. F., 2012, Zemelna vlasnist dvorian u Bessarabii v pershii polovyni XIX st. [Agrarian property of noblemen in Bessarabia in the first half of XIX century]. *Yelysavet: Zbirnyk naukovykh prats Kirovohradskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu. Istorychni nauky*, 1, 271–283. [In Ukrainian].
- CHUBINA, T. D., 2005, Pototski – volodari Talnivskoho maietku [The Potocki family are the owners of the Talniv estate]. *Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho derzhavnoho universytetu*. 19, 24–29. [In Ukrainian].
- CHUBINA, T. D., 2008, Teatr Pototskykh u Tulchyni: osnovni vikhy [Potocki Theater in Tulchyn: major milestones]. *Naukovi pratsi Mykolaivskoho derzhavnoho humanitarnoho universytetu im. Petra Mohyly kompleksu Kyievo-Mohylianska akademiia*. 70, 123–130. [In Ukrainian].
- CHUBINA, T. D., 2010, Tulchynskiy palats Pototskykh yak oseredok kulturno-mystetskoho zhyttia [Tulchyn Potocki Palace as a center of cultural and artistic life]. *Naukovi pratsi. Istoriia*, Vol. 140, № 127, 149–157. [In Ukrainian].
- SHPAKOVSKYI, S. V., 2015, Khrebtivskiy period rodu Sobanskykh [Khrebtiv period of the Sobansky family]. *Khmelnytski kraieznavchi studii: naukovo-kraieznavchyi zbirnyk*, Vol. 5, 232–249. [In Ukrainian].

Новітні історико-краєзнавчі дослідження маєткової культури України

У статті на основі аналізу сучасної літератури розглядаються напрямки новітніх вітчизняних досліджень істориків та краєзнавців щодо маєткової культури України. Ці дослідження розпочалося ще наприкінці XIX ст., відбувалося впродовж радянського періоду і тривають нині. Якщо у попередні роки найбільше праць про маєтки друкувалася мистецтвознавцями та архітекторами, то сьогодні слід відзначити, що чимало досліджень належать фаховим історикам та краєзнавцям. На сьогодні можна виділити кілька напрямків історико-краєзнавчих досліджень маєткової культури України: біографічний та біоісторіографічний, соціально-економічний, краєзнавчо-пам'яткознавчий, системний. Представники біографічного та біоісторіографічного напрямку здійснюють генеалогічні дослідження щодо видатних діячів української культури кінця XVIII – початку XX ст., які проживали у маєтках, створюючи неповторний культурний світ. У цьому напрямку характерним є використання широкого кола архівних документів та зосередження на одному або кількох найяскравіших представниках української маєткової культури.

Другий соціально-економічний напрямок досліджень маєткової культури, охоплює аналіз дворянських та поміщицьких господарств, зокрема їхні економічні показники та соціальні впливи. У працях цього напрямку архівний матеріал вдало поєднується із статистичними джерелами, висвітлюються процеси еволюції поміщицького землеволодіння, інколи майже повністю або частково ігнорується соціокультурна складова маєткового життя.

Третій краєзнавчо-пам'яткознавчий напрямок представлений працями справжніх подвижників своєї справи: істориків-музейників, журналістів та пам'яткознавців, які вивчають та популяризують вітчизняну культурні спадщину, сприяють перетворенню маєтків на музеї, акцентують увагу на потребі відновлення занедбаних резиденцій. Представники цього напрямку часто використовують результати власної практичної діяльності щодо актуалізації, збереження та суспільного використання культурної маєткової спадщини.

Четвертий системний напрямок розглядає маєток як цілісну систему. У працях цього напрямку увага приділяється комплексному дослідженню складових частин та цілісного культурного світу маєтків.

Ключові слова: історіографія, історико-краєзнавчі дослідження, маєток, маєткова культура України.

Kazmyrchuk Mariia, Dr. Hab., Associate professor of Department of Ethnology and Local History of The Taras Shevchenko National University of Kyiv.

Казьмирчук Марія, доктор історичних наук, доцент, професор кафедри етнології та краєзнавства історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8877-4489>

Received: 04-01-2021

Advance Access Published: March, 2021